

1. *Glycyrrhiza glabra* L. — lékořice lysá
Tab. 82/2

Glycyrrhiza glabra LINNAEUS Sp. Pl. 742, 1753.

Vytrvalé, (30–)100–150(–200) cm vys. byliny. Kořeny větvené, válcovité, až 100 cm dl., 2–5 cm šir.; oddenky dlouhé, 1,0–1,5 cm šir., plazivé, uvnitř žlutobílé. Lodyhy přímé, větvené, silné, jemně chlupaté až ± lysé, jen v hor. části drsně chlupaté. Listy 10–25 cm dl., s (3–)5–7 (–8) páry lístků; řapíky chlupaté; lístky krátce řapíčkaté; čepele vejčité, podlouhle vejčité až šir. eliptické, na vrcholu vykrojené nebo zaokrouhlené, s krátkou špičkou, 20–50 mm dl., 15–25 mm šir., jasně zelené, na spodní straně žláznaté, lepkavé, žlásky přisedlé; palisty velmi malé, záhy opadavé nebo chybějí. Hrozny přímé, 10–15 cm dl., řídké, 16–38květé, kratší než podpůrné listy; listeny malé, kopinaté, opadavé. Květy téměř přisedlé nebo krátce stopkaté; kalich 2,5–3,5 mm dl., žláznatě chlupatý; kališní cípy úzce kopinaté, špičaté, ± stejně dl. jako kališní trubka, dva horní poněkud do stran vyhnuté; koruna 10–15 mm dl., bledě fialová, křídla a někdy i spodní části pavězy žlutobílé; pavéza vejčitá, na

vrcholu tupě špičatá, křídla tupá, kratší než pavéza, člunek přímý, špičatý, ze dvou volných lístků, kratší než křídla. Lusky v obrysu čárkovité, přímé, mírně zaškrcované, 15–28 mm dl., 4–6 mm šir., kožovité, lysé, hnědé, 3–4(–5)semenné. Semena vejcovitě podlouhlá až ledvinovitá, 2,0–2,5 mm dl., 1–2 mm šir., hnědá, hladká, mírně lesklá. VI–VII. Hkf.

$2n = 16$ (extra fines)

U nás jako pozůstatek dřívější kultury. Tato stará kulturní rostlina se pěstovala od 16. stol. vzácně v Čechách, hojně na j. Moravě, kde byly rozsáhlé kultury až do druhé poloviny 19. stol., a to zejména v okolí Hustopečí (Pouzdrany, Popiće, Starovice), Mikulova (Dolní Věstonice, Strachotín) a Bzence. Na j. Moravě (zvl. v okolí Hustopečí a Pouzdran) se dosud místy vyskytuje. — Kořeny a oddenky (tzv. sladké dřevo) obsahují řadu mono- a oligosacharidů s uronovými kyselinami a některé triterpenoidní saponiny, např. glycyrrhizin. Všechny tyto látky jsou hlavními složkami lékořicového sirupu, používaného ve farmacii a v cukrářství („pendrek“). Mimoto rostlina obsahuje také cyklitol, např. pinitol a v semenech také toxický kanavanin.

20. *Amorpha* L. — netvařec*)

Amorpha LINNAEUS Sp. Pl. 713, 1753.

Lit.: WILBUR L. R. (1975): A revision of the North American genus *Amorpha* (Leguminosae, Psoraleae). *Rhodora* 77: 337–409.

Opadavé keře. Kořeny dlouhé, silné. Listy lichozpeřené; lístky celokrajné. Květenství přímé, úzké, dl. stopkaté hrozny v úžlabí podpůrných listů. Kalich zvonkovitý; koruna tvořena pouze jedním lístkem, tmavě až světle fialová nebo bílá, vz. červenofialová; tyčinek 10, 9 srostlých nitkami a jedna horní volná; semeník s 1–2 vajíčky. Plody nepukavé, na bázi bez gynopodia, na vrcholu zúžené v krátký zobánek. Semena slabě zploštělá; hilum malé, okrouhlé. — 15 druhů v Severní Americe. — Entomogam.

1. *Amorpha fruticosa* L. — netvařec křovitý
Tab. 82/1

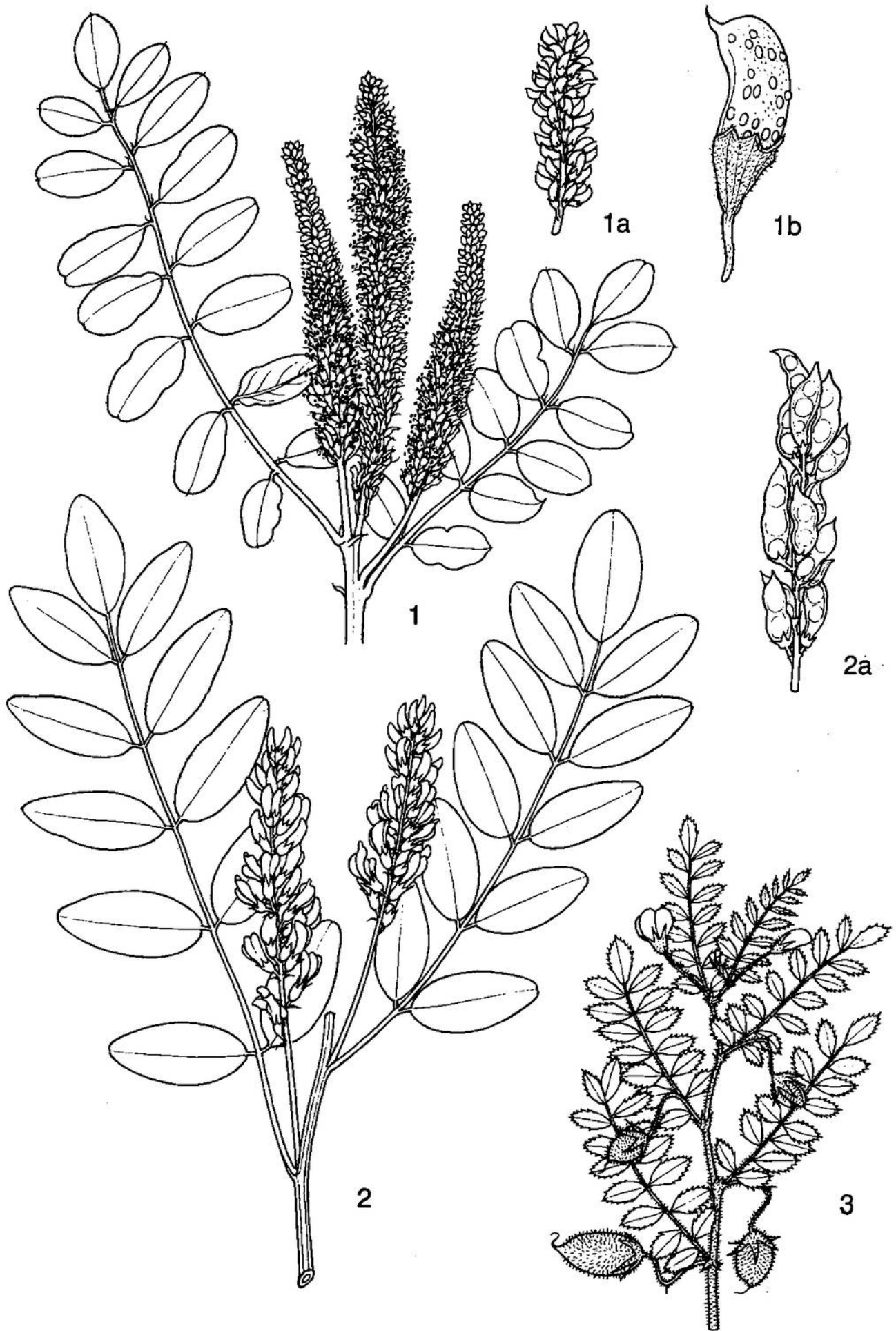
Amorpha fruticosa LINNAEUS Sp. Pl. 713, 1753.

Keř 1–4(–6) m vys. Větve přímé; borka hladká, černošedá až hnědošedá. Listy se (4–)5–12 páry lístků, až 30 cm dl.; vřetenem listu a řapíčky bez žlázek; palisty opadavé, úzce kopinaté, 4–5 mm dl.; lístky krátce řapíčkaté, podlouhlé, vejčité až eliptické, na vrcholu tupé až slabě vykrojené, na bázi náhle zúžené až klínovité, 15–40 mm dl., 8–20 mm šir., krátce chlupaté až olysalé, s tečkovitými žlázkami, tmavě zelené až nasivělé. Květenství úzké, 7–15 cm dl., s (30–)

50–70(–80) květy. Květy přímé až šikmo odstálé; kalich 2,5–3,0 mm dl., roztr. chlupatý, s tečkovitými žlázkami; kališní cípy nesterpně dlouhé, horní kratší, o málo delší než kališní trubka; korunní lístek pouze jeden, pavéza šir. eliptická, na vrcholu mělce vykrojená, 5–6 mm dl., 4 mm šir., tmavě až světle fialová nebo bílá, vz. červenofialová; křídla a člunek chybějí; tyčinky mnohem delší než pavéza, daleko vyčnívající. Plody 1(–2)semenné, podlouhle čárkovité, zahnuté, (5–)7–10 mm dl., 2,5–3,0 mm šir., lysé, s tečkovitými červenými žlázkami, hnědé. Semena podlouhle vejcovitá, 4–5 mm dl.,

*) Zpracovala A. Chrtková

Tab. 82: 1 *Amorpha fruticosa*, 1a — část plodenství, 1b — plod. — 2 *Glycyrrhiza glabra*, 2a — část plodenství. — 3 *Cicer arietinum*.

1,5–1,8 mm šir., hladká, zelenohnědá, lesklá; radikula vystouplá. V–VII (–IX). Ff. Tox.

2n = 40 (extra fines)

Pěstuje se občas v parcích, zahradách a na ulicích jako okrasný keř; v teplejších oblastech se zřídka vysazuje na výslunných stránkách ke zpev-

ňování půdy a do větrolamů (Polabí, j. Morava). Původní ve stř. a v. části Severní Ameriky. Do Evropy byl zaveden v r. 1724, do Čech r. 1865. – Rostlina obsahuje v listech a plodech toxické isoflavononové rotenoidy tefrosin, toxikarol, rotenon, amorfigenin a dále chromenoflavanon amorinin.

21. *Phaseolus* L. – fazol*)

Phaseolus LINNAEUS Sp. Pl. 723, 1753.

Lit.: IRISH H. C. (1901): Garden beans cultivated as esculents. Missouri Bot. Gard. Rep. 12: 81–165, t. 38–47. – BAUDET J. C. (1977): Origine et classification des espèces cultivées du genre *Phaseolus*. Bull. Soc. Roy. Belg. 110: 65–76. – MARÉCHAL R., MASCHERPA J. M. et STAINIER F. (1978): Étude taxonomique d'un groupe complexe d'espèces des genres *Phaseolus* et *Vigna* (Papilionaceae) sur la base de données morphologiques et polliniques, traitées par l'analyse informatique. Boissiera 28: 1–273. – SARBHOY R. K. (1980): Karyological studies in the genus *Phaseolus*. Cytologia 45: 363–374. – HAQ G. R. L. et SMARTT J. (1980): The cytogenetics of *Phaseolus vulgaris* L., *Phaseolus coccineus* L. Their interspecific hybrids, derived amphidiploid and backcross progeny in relation to their potential exploitation in breeding. Cytologia 45: 791–798. – MARÉCHAL R., MASCHERPA J. M. et STAINIER F. (1981): Taxonomic study of the *Phaseolus-Vigna* complex and related genera. Advances in Legume Systematics 1: 329–334. Kew.

Jednoleté byliny. Kořeny dlouhé, větvenité. Listy dl. řapíkaté, 3četné; palisty bylinné; párové lístky krátce řapíčkaté, prostřední lístek s dlouhým řapíčkem, celokrajné; palísky malé. Květenství stopkaté hrozny v úžlabí podpůrných listů; listeny opadavé; listence 2. Kalich zvonkovitý, dvoupyský; koruna bílá, růžová, modrofialová nebo červená, jednobarevná nebo dvoubarevná; čepel pavězy ± okrouhlá, nazpět ohrnutá; křídla obvejčitá až podlouhlá; člunek s dlouhým, spirálovitě stočeným zobánkem; tyčinek 10, 9 srostlých nitkami, 1 horní volná; semeník téměř přisedlý, čnělka pod bliznou na vnitřní straně chlupatá; blizna šikmo nasazená. Lusky pukající v obou švech nebo nepukavé, čárkovité až podlouhlé, na vrcholu zúžené v zobánek, na bázi s gynopodiem, často mezi semeny s dřevnatými přepážkami. Semena ± zploštělá; hilum podlouhlé. Klíčení epigeické nebo hypogeické. – Asi 50 druhů v tropickém a subtropickém pásu Severní a Jižní Ameriky a ve v. části USA. – Entomogam.

- 1a Stopky květenství kratší než podpůrný list; květenství s 1–4 (–6) květy; koruna bílá, fialová, modrofialová, vz. narůžovělá až načervenalá, 9–18 mm dl.; nezralé lusky lámavé, lysé nebo měkce krátce chlupaté. Klíčení epigeické **1. *P. vulgaris***
b Stopky květenství delší než podpůrný list; květenství s (5–) 12–20 (–35) květy; koruna dvoubarevná, červenobílá, nebo jednobarevná, červená, vz. bílá, (15–) 20–30 mm dl.; nezralé lusky tuhé, drsně chlupaté. Klíčení hypogeické **2. *P. coccineus***

1. *Phaseolus vulgaris* L. – fazol obecný

Tab. 83/3

Phaseolus vulgaris LINNAEUS Sp. Pl. 723, 1753. – Syn.:
Phaseolus nanus L. Cent. Pl. 1: 23, 1753.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 390, 392.

Jednoleté byliny. Lodyhy levotočivě popínavé nebo ± přímé, 20–300 cm vys., větvené, vz. nevětvené, oblé nebo zaobleně hranaté, roztr. chlupaté nebo lysé. Palisty vejčité, kopinaté až úzce kopinaté; koncový lístek 3četného listu řapíčkatý, šir. vejčitý až vejčítý; postranní lístky krátce řapíčkaté, nesouměrné, vejčité až šir. vejčité, na vrcholu zašpičatělé, na bázi zaokrouhlené, 5–12 cm dl., 3, 5–9,0 cm šir., roztr. krátce chlu-

paté, jasně až tmavě zelené; palísky kopinaté. Stopky květenství krátké (0,5–1,0 cm), kratší než podpůrný list; květenství s 1–4 (–6) květy. Kalich roztr. chlupatý až olýsalý; kališní cípy trojúhelníkovité, horní tupé; koruna 9–18 mm dl., bílá, fialová, modrofialová, smetanově bílá nebo vz. narůžovělá až načervenalá, nehty korunních lístků zpravidla světlejší než čepele. Lusky 3–12 (–22)semenné, čárkovité, přímé nebo srpovitě zahnuté, 7–12 (–25) cm dl., 0,7–2,5 mm šir., křehké, lysé nebo krátce měkce chlupaté, nezralé zelené nebo žluté, zralé žluté až hnědé, někdy s tmavě červenými skvrnami nebo fialově naběhlé. Semena v obrysu ledvinitá, okrouhlá.

*) Zpracovala A. Chrtková

Tab. 83: 1 *Glycine max.* 1a – květ, 1b – plody. – 2 *Phaseolus coccineus*, 2a – plody. – 3 *P. vulgaris*, 3a – plody.